

היקף הדין של פקוח נפש – עניינים שונים

שיעור #7 בענייני פקו"נ ביומא פרק ח'

כ"ט מנחם אב ה'תש"פ 08.19.20

שלמה צוקר

על ידי גדולי ישראל

1. פד: " מפני שספק נפשות הוא וכו'. למה לי תו" ... " אבל מצטרפין לדעת אחרת", ורש"י

2. תוספות מסכת יומא דף פד עמוד ב ד"ה אלא בגדולי

3. בית הבחירה (מאירי) מסכת יומא דף פד עמוד ב

מחמין חמין לחולה לכתחלה בשבת בין להשקותו שהוא דבר מועט בין להברותו ר"ל להרחיצו כדי לחזק איבריו אף על פי שרחיצה זו של חיזוק איברים אין בה צורך למהירות כל כך והיה לנו לומר שנמתין לה כדי שלא נחלל בה שבת שמ"מ ממהרת היא בחזוק איבריו ואין משהין לו שום דבר תועלת לגמור רפואת החולי וזה שנאמר בסוגיא זו אין אומרין נמתין לו עד שיבריא י"מ בו אין אומרין להמתין מצד שיש לחוש שמא יבריא מאליו ולא יצטרך היום לכך ונראה לי בפירושו אין אומרין להמתין בדברים אלו עד שיבריא ר"ל א"כ הבריא ונתברר שאינו צריך ואין צריך לעשות דברים אלו לא על ידי גוים ולא ע"י קטנים אלא אף בגדולים וצריך להזהר שלא לעשותם על ידי נשים וכותים מפני שמצטרפין לדעת אחרת ר"ל שמתעצלין בדבר מפני שמפקקים על שאנו מצוים אותם לעשות ואין אנו עושים בעצמינו שמא יש סרך איסור בדבר ושאו מקילים בהם שלא להקפיד אם יתלה הקולר בצוארם וי"מ בה שמדמין מלתא למלתא ויבואו להקל במה שאין בו סכנה ואין נראה כן ויש גורסין אבל מצטרפין לדעת אחרת ומפרשים בה שאם נשים וכותים אומרים צריך אין מחללין על פיהם אפילו הוחזקו בבקיאים אבל מצטרפין לדעת אחרת ר"ל שאם אמרו שלשה אינו צריך ואחד ואשה עמו אומרים צריך הרי אומדנת האשה חשובה לעשות צירופה כשנים אומרים צריך להיות נקראים תרי וכבר ביארנו תרי כמאה וכו':

אם נשאר עוד זמן:

4. רא"ש מסכת יומא פרק ח סימן יד

דמא מדריה פי' מעל הבשר שעל השינים:

[דף פד ע"ב] וכל ספק נפשות דוחה את השבת לאיתווי מאי. אמר רב יהודה אמר שמואל לאיתווי(ה) אפי' ספק בשבת אחרת. היכי דמי. כגון דאמדהוה לתמני יומי ויומא קמא שבתא מהו דתימא ליעכביה עד אורתא כי היכי דלא נחל עליה תרי שבי קא משמע לן. תניא נמי הכי מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו ואין אומרין נמתין לו שמא יבריא אלא מחמין לו חמין מיד וספיקו דוחה את השבת ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל ואפילו יש שם קטנים לעשותן מיד חיישינן זימנין דליתנייהו ואתי לאהדורי בתרייהו. ואין אומרים יעשו דברים הללו על ידי נשים ועל פי נכרים אבל מצטרפות לדעת אחרת. (ו) כך כתבו בספרי והלכות גדולות ובתוספתא (פט"ז דשבת). והיה קשה לריב"א למה לא יעשו על פי נשים חכמות בקיאות בספק נפשות כמו על פי אנשים וגבי יולדות נמי מחללין שבת על פי נשים. והיה ריב"א גורס אין עושים דברים אלו על פי נשים ולא על פי נכרים אבל מצטרפין לדעת אחרת כלומר אין אומרים בסכנת נפשות שלא יהו נאמנות אלא אף מצטרפין לדעת אחרת להכחיש את האנשים כנגדן. ולישנא דאבל דחוק קצת. והרב אלפס ז"ל גורס אין אומרים לעשות דברים הללו לא על ידי נשים ולא על ידי נכרים מפני שמצטרפין לדעת אחרת פי' שהנכרי יאמר אין חוששין שנעשה עבירה וכן תאמרנה הנשים. והיינו מצטרפין לדעת אחרת כלומר לטעות(ז) שאין חוששין[א] שעושה עבירה ואתי לידי סכנה:

5. רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה ג

כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי ג גדולי ישראל וחכמיהם, ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר +ויקרא י"ח+ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם, הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלום בעולם, ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר +יחזקאל כ' + וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף יב

כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת. הגה: וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי; ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל, עושין ע"י א"י (א"ז) וכן נוהגים; אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא"י, אין לעשות ע"י א"י (תוספות ור"ן).

7. ט"ז אורח חיים סימן שכח ס"ק ה

(ה) (פמ"ג) ויש אומרים דאם אפשר כו'. דיעה זו איתא בש"ג בשם ריא"ז ול"נ דבר זה תימה דכי היכי דיש איסור לעשות ע"י עכו"ם אם יש לחוש שיתעצל כמה שכת' אח"כ כאן ה"נ יש חשש שמא אתה מכשילם לעתיד באם יראו עכשיו שאין עושין רק על ידי עכו"ם יסברו שיש איסור ע"י ישראל ולפעמים לא יהי' עכו"ם מצוי ועי"ז יסתכן החולה במה שימתינו על עכו"ם והרבה פעמים מצינו בגמרא נמצא אתה מכשילן לעתיד לבא וגם בזה אמרי' בירושלמי השואל ה"ז ש"ד והנשאל ה"ז מגונה כמ"ש הטור סי' זה מטעם שהנשאל היה לו כבר ללמד דבר זה עם רבים שפ"נ דוחה שבת כמ"ש ב"י בשם ת"ה כ"ש שאין לעשות מכשול ויתן מקום לטעות ותו דהא אמרינן בזה וכל הזריז ה"ז משובח אם כן למה לא יהי' הישראל זריז קודם לעכו"ם ועפ"ז נל"ל מה שכ' תרי בבי בגמרא פרק בתרא דיומא אין עושין דברים הללו לא ע"י עכו"ם ולא ע"י קטנים אלא על ידי גדולי ישראל וא"א לעשות דברים הללו על ידי נשים ולא כותים כו' וכבר נזכר בב"י טעמים לחילוק תרי בבית ולפ"ד א"ש טפי דתחלה אמר שיש איסור לעשות ע"י עכו"ם שלא יאמרו שיש איסור לעשות ע"י ישראל ואח"כ אמר מצוה לעשות ע"י גדולי ישראל וא"א לעשות ע"י נשים וכותים דהיינו אפי' אם הם מזומנים לפנינו והם שומרי שבת אם כן אין שייך מכשול הנזכר כאן אפי"ה יעשו דוקא גדולי ישראל כדי להורות הלכה למעשה לרבים והב"י כת' דהך גדולי ישראל לאו גדולים בהכמ' קאמר כדמשמע מדברי הרמב"ם שכת' גדולי ישראל וחכמיהם דאם כן מאי אריא נשים וכותים אפילו שאר אינשי נמי אלא ודאי גדולים לאפוקי קטנים ישראל והוסיף רמב"ם וחכמיהם כלומר שהם בני דעת לאפוקי נשים ועבדי' שדעתן קלה עכ"ל וכמה וכמ' שיכל הרב את ידו לצאת מפשרו ולפרש בדוחק גדול דאם כדבריו הי' לו לומר גדולי ישראל לשון דביקות ולא ישראל גדולי' [גם בר"ן פ' ח' שרצים כת' ומכאן אתה למד שחולה שיש בו סכנה צרכיו נעשים ע"י גדולי ישראל עכ"ל ושם אין שייך לומר לאפוקי נשים ועבדים דהוא לא זכר זה כלל ובחנם נכנס לזה] דודאי במ"ש גדולי ישראל לאו למידק איסורא בסתם ישראל קא מכיין אלא למצוה מן המובהקת קאמר והכוונ' שלא תאמר שיש לעשות ע"י עכו"ם ואסו' ע"י ישראל אלא אדרבא מצוה יש בדבר וגדולי ישראל יעשוה ונמצא שיש איסור ע"י עכו"ם ובישראל עצמם יש מעלה לעושה זה כנלע"ד נכון והבא לעשות ע"י עכו"ם המזומן לכל הפחות יגלה לרבי' באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהעכו"ם הוא מזומן כאן אבל עיקרא דמילתא שלא ישגיח על העכו"ם כל עיקר אם רואה סכנה בבירור ויש אפי' ספק הצלה הזריז ה"ז משובח אם יעשה הוא עצמו כי אף על פי שהעכו"ם לפנינו ועושה ההצלה מ"מ הישראל יעשנה טפי בזריזות ואף שכתב רמ"א וכן נוהגין אין מזה ראי' דלאו מנהג ותיקין הוא גם מדברי הר"ן שמביא ב"י משמע כן שכ' שמא יבא הדבר כו' משמע דחש על העתיד אף על פי שעכשיו אין חשש ומה שנרשם כאן במ"מ תוס' והר"ן הוא טעות המעתיק ואינו אמת בעיקר הדין שזכר רמ"א בזה כנלע"ד ברור:

8. פד.: "תנו רבנן: מפקחין פקוח נפש" ... "דלאו ישראל אנא, ושקול" (פה.), ורש"י

הזריז הרי זה משובח

9. תרומת הדשן סימן נח

שאלה: דליקה שנפלה בשבת, שרי לבר ישראל בזמן הזה לכבות הדליקה או לאו? תשובה יראה דיש חילוק בדבר כמו שאבאר. כתב בהגה"ה באשירי בשם א"ז פ' מי שהוציא וז"ל: בזמן הזה אפי' באו על עסקי ממון מחללים עליהם את השבת, וכן מותר לכבות את הדליקה בשבת בזמן הזה, מפני שאנו דרים בין הנכרים ושוללים והורגים ולא גרע מעיר הסמוכה לספר ע"כ. ובאור זרוע בהל' שבת כתב וז"ל: ואפי' בספק סכנה גדולי ישראל מכבים את הדליקה, ואף על פי שאפשר לכבות ע"י נכרי. ומצאתי שאחד מהגדולים העתיק מדרשות הר"ח א"ז וז"ל: בדליקה שיש סכנה, פן יבא לשפוך דם שונאי ישראל, אל יאמר לנכרי לכבות אלא מצוה לכבות בעצמו. ואחד מהגדולים דרש ברבים, שמותר לכבות את הדליקה בשבת בזמן הזה, ואומר שבשביל כך דרש ברבים, שלא יהא נקרא פושע בנפשות, כדאמר בכה"ג הנשאל הרי זה מגונה, לפי שהיה לו להודיע כבר לרבים כדאיתא בהגה"ה במיימון.

10. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת יומא פרק ח

מניין שספק נפשות דוחה את השבת ר' אבהו בשם ר' יוחנן [שמות לא יג] אך את שבתתי תשמרו מיעוט אית דבעי מימר אמרה תורה חלל עליו שבת והוא יושב ומשמר שבתות הרבה רבי זעירא רבי חייה בשם רבי יוחנן מבווי שכולו עכו"ם וישראל אחד דר בתוכו ונפלה בו מפולת מפקחין עליו בשביל ישראל של שם עד איכן תרין אמורין חד אמר עד חוטמו וחורנה אמר עד טיבורו מאן דאמר עד חוטמו בהוא דהוה קיים ומאן דאמר עד טיבורו בהוא דהוה רבון תני הזריו משובח והנשאל מגונה והשואל הרי זה שופך דמים תני כל דבר שהוא של סכנה אין אומר יעשו דברים בעכו"ם ובקטנים אלא אפילו בגדולים בישראל מעשה שנפלה דליקה בחצירו של יוסי בן סמאי בשיחין וירדו בני קצרה של ציפורין לכבותה ולא הניח להן אמר הניחו לגבאי שיגבה את חובו מיד קשר עליו הענן וכיבהו ובמוצאי שבת שלח לכל אחד ואחד מהן סלע ולא יפרכוס שלהן חמשים דינר אמרו חכמים לא היה צריך לעשות כן חד נפתיי הוה מגיריה דר' יונה נופלת דליקתא במגירותיה דר' יונה אזל ההוא נפתייא בעי מטפתה ולא שבקיה ר' יונה א"ל בגדך מדלי א"ל אין ואישיתוב כולה ר' יודן דכפר אמי פרס גולתיה על גדישא ונורא ערקא מיניה:

11. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח

סעיף ב מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת; והזריו, הרי זה משובח; והשואל, הרי זה שופך דמים. **סעיף יג** כל הזריו לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה.

לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב

12. תוספות מסכת יומא דף פה עמוד א ד"ה ולפקח

13. רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה יח

מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם מפקחין עליו, מצאוהו חי אף על פי שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה.

14. מגיד משנה הלכות שבת פרק ב הלכה יח

[יח] מי שנפלה עליו וכו'. משנה שם (פ"ג) ומבואר בגמ' (דף פ"ה) דאפי' ספק ספקא כגון ספק יש אדם אם לאו ואם יש שם ספק ישראל ספק עובד כוכבים ומזלות ואם הוא ישראל ספק חי ספק מת מחללין. ורבינו ז"ל לא חשש להזכיר זה מפני שיזכיר בסמוך ואפי' תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל מפקחין. וכן ממה שיזכיר מצאוהו חי מתבאר שאין ידוע להם אם הוא חי אם מת:

15. לחם משנה הלכות שבת פרק ב הלכה יח

[יח] מי שנפלה עליו מפולת וכו'. כתב ה"ה ומבואר בגמרא דאפי' ספק ספקא כגון ספק שיש אדם וכו' בגמרא אמרו לא מיבעיא ספק הוא שם ספק אינו שם דאי איתיה חי הוא דמפקחין אלא אפי' ספק חי וכו'. ובאמת נראין דברי הגמרא לכאורה שכל ספק וספק בפני עצמו הוא וה"ק לא מבעיא ספק זה דא"ל דאי איתיה חי הוא אלא אפי' ספק חי ספק מת מפקחין וא"כ יש תימה בדברי ה"ה מי הכריע לומר דהאי תלת ספיקי הוו בחדא מלתא. ונראה לומר שהוכרח לומר כן דאל"כ אין כאן לא מבעיא דאע"ג דבספק הוא שם ספק אינו שם אית ביה טיבותא חדא דאי איתיה חי בספק חי ספק מת איכא טיבותא אחריתי דע"כ הוא שם ע"כ הוכרח לומר דהם תלת ספיקי בחדא מלתא ורבינו הזכירם מפני שכתב מצאוהו חי משמע דהוא ספק חי ספק מת וכן הספק האחר ספק עובד כוכבים ומזלות ספק ישראל הוזכר בדברי רבינו:

אם נשאר עוד זמן, יש ללמוד את חידושי הגר"ח על הדף